

Ne delajmo se, da se nas ne tiče

Prešernovo gledališče je s tremi nagradami za dramo **Pred upokojitvijo** na letošnjem Borštnikovem srečanju zabeležilo enega največjih uspehov v svoji zgodovini. Z najboljšo režijo v slovenskih gledališčih se bo eno leto ponašala režiserka Mateja Koležnik.

Mateja Koležnik

IGOR KAVČIČ

Nagrad in priznanj za svoje delo tako doma kot v tujini ste sicer že vajeni. V kakšnem razmišljanju pa vas je našla tokratna nagrada z ansambлом Prešernovega gledališča? Ste podoživeli trenutke, ko je bila lani jeseni predstava pripravljena za premiero?

»Tu se moram vrniti nekoliko nazaj. **Prešernovo gledališče** je za mojo kariero, za moj razvoj gledališkega režiserja izjemno pomembno. Umetniška vodja **Marinka Postrak** mi je vedno ponudila besedila, ki jih sama sebi nikoli ne bi dala režirati. Tako obstaja kar nekaj predstav v mojem opusu, za katere vem, da so bili mejniki in jih imam izjemno rada, pa nikoli niso prišle na Borštnikovo srečanje. Push up 1-3 in Revizor sta dve izmed njih. Ko sem prejemale nagrado, sem bila neskončno vesela, da mi je uspelo s predstavo, ki je zame zelo pomembna in z gledališčem, ki je v mojem režijskem življenju odigralo močno vlogo. Z majhno, komorno predstavo smo odnesli kar tri nagrade – za režijo, vizualno podobo in glavno žensko vlogo.«

Ste si predstavo ogledali tudi na Borštnikovem srečanju v Mariboru?

»Ne.«

Običajno tudi ne vidite premiernih uprizoritev predstav, ki jih režirate. Zakaj se ne pustite igralcem ob koncu predstave pripeljati na oder pred publiko?

»Ne, svojih premier res

ne gledam. Običajno si ogledam predpremiere, da vidim, kje publika najbolj 'grabi'. Moje delo se sicer deli na tri tretjine. Prva je tisto, kar si doma namislim, druga je to, kar se zgodi v stiku med mano in mojimi sodelavci, torej avtorsko ekipo in igralci, tretja tretjina pa so gledalci. Nikoli ne moremo predvideti, kako bodo gledalci videli predstavo. Če to lahko predvidiš, v principu postaneš le še obrtnik. Zato gledam odprte predstave pred premiero, ker lahko še interveniram. Premiera in vse predstave kasneje, predvsem na teh, za nas pomembnih festivalih, pa so zame absolutno prevelik stres, saj se ne morem kar zaleteti na oder in ustaviti igre. Ne morem kričati na igralce, da je zanič, naj gredo še enkrat. Če vidim, da gre med predstavo nekaj narobe, se mi ustavi srce. Zato je bolje, da me ni tam. Zame in predvsem za ljudi, ki bi z mano sedeli v vrsti.«

Slišim, da ste do igralcev zelo zahtevni, od njih zahtevate popolno predanost, pri delu ne popuščate ... V zasedbo drame *Pred upokojitvijo* ste očitno dobili prave igralce?

»Vem, da sem težak človek in zahtevna režiserka. Moje delo je moje življenje in z leti nimam absolutno nobene tolerance več do ljudi, ki jim je delo v gledališču samo služba oziroma nuja, zato da imajo socialno varnost. V tem smislu sem z leti vedno bolj pasja. Tudi zato, ker sem sama na svobodi in vem, kako moraš biti fit, kako moraš sam sebe z leti vedno natančneje ostriti in biti do sebe neizprosni, zato da sploh še dobiš delo.

V Kranju pa je tako, da

ker gre za majhen ansambel, ki igra zelo raznorodni in širok program, so njegovi člani igralsko vedno v formi, v smislu, da lahko zelo hitro prepoznajo režiserjevo poetiko. Koliko hitro stopijo v to poetiko, pa je seveda vprašanje neke kemije, ki jo imamo med seboj, in njihovega osebnega igralskega okusa, koliko jih to, kar delamo, vznemirja. Zanimivo pri predstavi **Pred upokojitvijo** je, da smo se nekako srečali ljudje, ki bi pogojno lahko sodili v isto generacijo. Vsi smo stari med petdeset in petinpetdeset let in počasi vemo, da je obisk pri zdravniku romanje, in tudi že razumemo to, kar se v dramati velikokrat ponavlja, da je bilo 'včasih drugače'. To je replika, pri kateri vem, kaj stoji za njo. Tisto, kar je bilo zanimivo v tej ekipi, je bilo to, da smo počasi razumeli, kaj je ta obsesivni krog, ki ga tečejo liki, krog med preteklostjo in sedanostjo, in ta neskončna nevroza, ki se iz tega sproža. Danes jim ni dobro, zato se zatekajo v spomin in v neki ritual, ki ga delajo iz bivšega. To počnemo vsi kandidati za mlajše upokojence. V tem obsesivnem krogu med spominom, tistim, kar je bilo v redu, in današnjim časom, tistim, kar ni v redu, to pot tečemo z veliko jeze. Zdaj je to še jeza, z leti bo to samo še žalost ali pa sentiment.«

Bernhardova drama govori o nekem preteklem času v Nemčiji, ki je v ljudeh pustil posledice. Gre za nacizem in življenje po njem, ko akterji svoje početje v preteklosti še vedno opravičujejo, da jih je družbeni ustroj prisilil v to.

»Igro je napisal Avstrijec in Avstrija za razliko od Nemčije nikoli ni razčistila s svojim

nacizmom. Bernhard je pisal dramo za nemško gledališče po naročilu zelo intrigantnega intendanta v času, ko so se v Nemčiji odvijali sodni procesi proti skupini Baader-Meinhof. Tem radikalnim levičarjem je sodil bivši član SS-a. Ta segment, lik ženske na invalidskem vozičku, ki jo brat in sestra imenujeta 'naša teroristka', je pri nas popolnoma umanjkal, ker pred tem nismo poznali konteksta. Avtor v besedilu obravnava tako s fašizmom kot z radikalnim levičarstvom in terorizmom. Pri nas segment nacizma oziroma fašizma mnogo bolje razumemo. Mislim, da je fašizem možen šele v tistem trenutku, ko spodobni bogaboječiči malomeščani zaprejo vrata svojega varnega stanovanja in se delajo, da se jih tisto, kar je zunaj, ne tiče. Podobno se pojavlja zdaj v vprašanem sirskega beguncev. Ko se v družbi vzpostavi klima, ko je najbolj sprejemljiva reakcija to, da se delaš, da tega ne vidiš, smo en korak do fašizma.

Kaj povezuje posameznika in družbo? O tem zelo natančno govori besedilo, ko osrednji lik, sodnik in nekdanji šef koncentracijskega taborišča, govori, da je samo izpolnjeval svojo nalogo. Ko ima človek, ki je bil sposoben početi grozodejstva, za svoje početje tako legitimno opravičilo, češ 'samo izpolnjeval sem svojo dolžnost', takrat pa smo že na robu konca neke civilizacije.«

Gre tudi za odnose znotraj družine. Kdo torej vodi igro, sistem ali posameznik, ki sistem pravzaprav gradi?

»Fašizem v tem besedilu podpirajo spodobni meščani, ne podivjani ljudje. Tu je še ta 'freudovska raz-

poka', v tej družini je vse narobe, brat in sestra sta celo v incestu, mlajša sestra je bila teroristka. Kot otroci so živeli brez mamine in očetove ljubezni, starši jih niso imeli radi, zato je večina stvari, ki jih počnejo, rezultat neke globoke negotovosti. Ta problem osvetli tudi logiko zagovarjanja velike ideje, pri čemer je vseeno, za kateri izjem gre. Govorim o potrebi posameznika, da se skozi nekaj tretjega počuti večjega, kot se sam intimno počuti. Zakaj je torej neki fašizem možen? Zato, ker če pripadam tako veliki ideji, kar naenkrat dobim moč in opravičilo, da lahko kaznujem in pobijem tisto, kar pravzaprav zavidam.«

Drama je izjemno aktualna. Spreleti nas srh v prerokbi »ti časi, ki se bodo vrnilo.« Je danes njeno sporočilo, naj bomo pozorni, da se zgodovina ne bo ponovila?

»Absolutno. Populizem, ki ga danes živimo, ni več demokracija, ampak samo še populizem, s katerim odpiramo možnost, da lahko na svoj kamen stopijo norci. In jim bomo sledili samo zato, ker imajo eno tako noro energijo. Nevarno je, ko nehaš poslušati besede, ampak gledaš samo njegovo prepričanje in ne vidiš, da je človek patološki narcis, lažni vec, sociopat in egocentrik. Dober dan, Trump. Sicer pa imamo vse to zelo blizu in ne tako daleč nazaj.«

Usmeritev Prešernovega gledališča je nastavljanje ogledala družbi. Je to ena izmed vlog sodobnega gledališča?

»Mislim, da bi morali biti

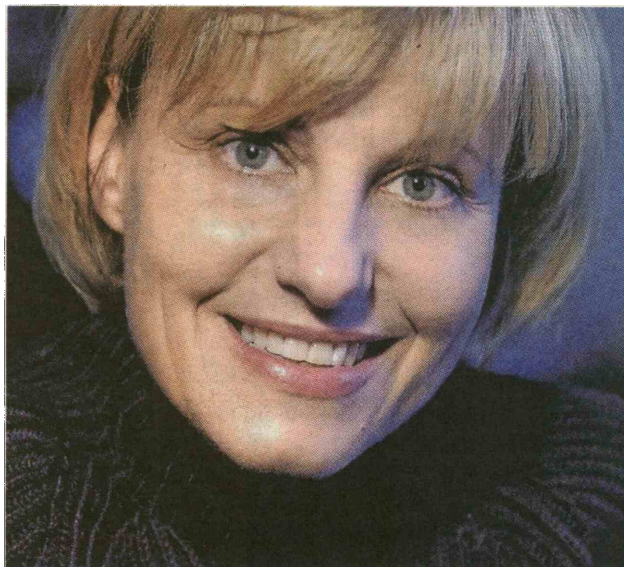
Kranjčani ponosni tako na gledališče kot nase kot publiko. Kranjska publika je zame zagotovo ena najboljših v državi. Pravi fenomen je, kako gledalci znate sprejemati in razumeti različne avtorske poetike. Mislim, da sta – že dolga leta **Marinka Poštrak**, zadnja leta pa tudi direktorica **Mirjam Drnovšček** – uspeli ubrati pogumno pot angažiranega in umetniškega gledališča, ki ne hrani samo z zabavo ali razburja s šokom. Zato ne le jaz, ampak tudi moji kolegi režiserji, radi hodimo režirat v Kranj. To je gledališče, ki ne podcenjuje niti ustvarjalcev niti publike. Mogoče se v Kranju premalo zavedate, kako dobro gledališče imate.«

Veljate za eno naših redkih režiserk, ki dela celo več v tujini kot doma, zadnja leta vse bolj režirate v Nemčiji, v Münchnu, Chemnitzu, Berlinu ...

»Delati v tujini je izziv in muka hkrati. Živeti s kovčki v najetih stanovanjih, v neki sredini, ki je ne poznaš, se te ne tiče in te ne boli niti ne veseli, to ni kakšna posebna zabava. Po drugi strani je velik izziv priti v veliko gledališko hišo, v kateri vzporedno s tabo delajo ljudje in režiserji, na katerih prestave si se nekoč vozil osem ur z vlakom v Berlin ali še kam drugam ... Kar je v tujini drugače, in občutek imam, da z vsakim letom bolj, je razkorak v produkcijskih sredstvih. Pred desetimi leti še ni bilo tako. Vse velike javne kulturne institucije (gledališča, opere, filharmonije, velike galerije), ki ogromno stanejo in ne morejo obstajati, če niso na državnem proračunu, so bile v

Nemčiji ob nastopu recesije deležne več denarja. Pri nas pa se država na vse kriplje trudi, da bi javni sektor v kulturi potihoma zadušila, ne da bi o tem pojasnila svoje politično stališče. Naj malo crkne tam v kotu, da nihče ne bo opazil in nam ne bo treba reči, da ga bomo zadušili, ker ga ne potrebujemo. Za odprto stališče je treba prevzeti odgovornost, kar v Sloveniji zelo težko naredimo. V slovenskem javnem življenju so redki tisti, ki so prevzeli odgovornost za svoja dejanja. Tega športa ne gojimo. To me razjezi vsakič posebej, ko pridem nazaj domov.«

»Vem, da sem težak človek in zahtevna režiserka. Moje delo je moje življenje in z leti nimam absolutno nobene tolerance več do ljudi, ki jim je delo v gledališču samo služba oziroma nuja, zato da imajo socialno varnost. V tem smislu sem z leti vedno bolj pasja.«

Mateja Koležnik / Foto: osebni arhiv